

zijn der een Groot Getal onder ons vak Die Het zoo Moeijlijk maaken'.⁸

Den Ouden als uitgever van het vroege Réveil (1823-1833)

Toen Den Ouden aldus zijn nood klaagde, stond zijn bedrijf er overigens helemaal niet slecht voor. Met de verschijning van het reeds genoemde werkje van Grommé in 1823 was de uitgeverij in een nieuwe fase beland. Immers niet slechts was dit avondmaalsboekje in klein octavo zijn eerste volledig eigen uitgave, het was tevens een der vele signalen dat er een kentering in de protestantse geloofsbeleving gaande was. Da Costa's *Bezwaren tegen den geest der eeuw* kwamen in 1823 beslist niet alleen. Dat blijkt ook uit een recensie in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van Grommé's boekje en van een verwant, vrijwel tegelijk verschenen stukje van diens Haagse collega-predikant B. Verweij. Met de bijna 80-jarige Grommé constateert de recensent: 'In onze jeugd vond men zoodanige geschriften in ieder godsdienstig huisgezin, en werden dezelve drok gebruikt; thans is dit eene zeldzaamheid ...'. De beoordelaar vervolgt dan: 'Deze oude gewoonte wederom op te wekken, en daar[door] de huiselijke stichting en waardige viering ... te bevorderen, is de nuttige bedoeling van beide Schrijvers'. Beiden doen dat op eigen wijze: Verweij richt zich tot 'lieden van den beschaafderen stand in ieder Protestantsch Kerkgenootschap', Grommé schrijft voor 'mingeoefenden, in het bijzonder bij de Gereformeerden'.⁹

Den Ouden heeft twee decennia lang van de hier aangeduide opwekking, vooral van die onder de 'gereformeerden', geprofiteerd. De kleine krabbelaar uit de Nieuwe Spiegelstraat werd daarvoor geen gerenommeerde, maar wel een bekende uitgever, wiens uitgaven veel emoties opriepen.

Dat het Den Ouden anno 1825 niet slecht ging, is mede af te leiden uit het feit dat hij inmiddels zijn eerste 'fondslijst' had laten drukken. Het verschil tussen de reclame achter Grommé's werkje en dit vier bladzijden tellende stukje, bedoeld om achter uitgaven gebonden te worden, is vooral dat uit het laatste alle niet-godsdienstige uitgaven geschrapt zijn. Vergeleken met 1823 was het fonds overigens nog maar weinig gegroeid: naast 'Grommé' waren slechts twee werken van de in 1806 overleden Londense baptistenpredikant

Dijk en Den Ouden uit het fonds van wijlen F. Bohn gekocht; BKVB B Yn 2-43.

8. A. Deprez, *Brieven van, aan en over Jan Frans Willems 1793-1846, Teksten I* (1812-1824), Brugge 1966, 76, vgl. 70, 77-78, 290; *Teksten II* (1825-1829), Brugge 1968, 42-43. De schoolboekjes van de Amsterdamse schoolmeester H. Scheerder die in deze jaren door Den Ouden werden uitgegeven komen nooit voor in zijn reclame of fondlijsten.

9. *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1824 I, 333. Vgl. Grommé, *Handleiding Avondmaal*, IIIv. en B. Verweij, *Evangelisch avondmaalsboekje voor protestantsche christenen*, 's-Gravenhage (Wed. J. Allart & Comp.) 1823.